

ЕМОЦИИТЕ НА ДЕЦАТА ПРЕЗ ПОГЛЕДА НА ПРЕДУЧИЛИЩНИЯ ПЕДАГОГ

Рени Георгиева Христова-Коцева

ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново

THE EMOTIONS OF THE CHILDREN THROUGH THE EYES OF THE PRESCHOOL TEACHER

Reni Georgieva Hristova-Kotseva

St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Tarnovo

Авторът изказва благодарност към научен проект „ИЗСЛЕДВАНЕ – РЕЗУЛТАТ -ПУБЛИКАЦИЯ (Популяризиране на резултатите от научноизследователската дейност на ВТУ – Филиал Враца чрез публикационна дейност в реферирани с висок импакт фактор и други педагогически издания)“, за частичното финансиране на настоящата работа

Abstract: The article presents a recent theoretical and empirical study on the emotional manifestations of the child at pre-school age. Emotions occupy an important and essential place in the child's pre-school life and play a decisive role in their psychological, physical and social development because they are related to the natural and social world. It is through them that the child perceives and understands the environment, reacts and expresses his/her attitude to it, enters the world of human relations, learns to communicate with adults and peers, understands them, shares with them, seeks and expects their support and understanding

The problem of the emotional well-being of children in the pre-school educational institutions is current, as the positive emotional state is one of the most important conditions for the full development of the forming child's personality. Taking into account the importance of emotional for the development and formation of the child at pre-school age, a survey was conducted with teachers. The aim of the study is to explore the teachers' opinion about the emotional manifestations of the children in the kindergarten group.

Keywords: emotional manifestations, child at pre-school age, teachers

Емоцията мотивира. Тя мобилизира енергията и тази енергия в някои случаи се усеща от субекта като тенденция към извършване на действие. Емоцията ръководи мисловната и физическата активност на индивида, направлява го в определено русло.

Карол Е. Изард

Актуалност на проблема

Емоциите са важен и определящ конструкт в личностната характеристика на всеки един човек. Те насочват, съпътстват и управляват всяко негово действие, постъпка и дейност. Значимостта на емоциите в жизнеността на човека привлича вниманието на учени от разнородни (близки и не толкова близки) области към проучване от различни ракурси на емоционалните прояви, отношения и състояния. Интерес за изследователите представляват възникването, формирането и развитието на емоциите и емоционалните състояния на детето от предучилищна възраст. Учените доказват, че емоционалната сфера се формира и развива в годините на предучилищното детство, както и определящата роля на емоциите за ранното психическо, физическо и социално развитие. „Векторът на индивидуалния успех в значителна степен се определя от емоционалното благополучие на детето. То е в основата на високата самооценка, на ориентацията към постижения и конструктивното взаимодействие с околните“ [1]. „От емоциите, които най-често изпитва или проявява детето, зависи успешността на неговото взаимодействие с оръжаващите го хора, а и успешността в неговото социално развитие и социализация. Емоционалността влияе не само върху формирането на личностните черти и социалното развитие на детето, но тя се отразява също и на неговото интелектуално развитие“ [2].

Въздействието и взаимодействието на емоционалната сфера с другите структурни ядра на психиката изисква основите на нейното формиране да се поставят в предучилищна възраст, защото:

- предучилищното детство е сензитивен период, през който се формират психическите функции, личностните образувания и качества, играещи определяща роля в бъдещото развитие и реализация на индивида;
- съществена възрастова особеност на предучилищното дете е емоционалната съпричастност, изразяваща се в спонтанност, отзивчивост и споделеност както на положителните, така и на отрицателните чувства и преживявания;
- в предучилищна възраст детето открива социокултурната обусловеност на емоциите като усвоява етични и естетични еталонни форми, което поставя първоосновите на неговата емоционална култура.

Изследователски параметри на проучването

Целта на изследването се да се проучи виждането на учителите за емоционалното развитие на децата в групата, с която работят.

Обект на изследването са проявите на детските емоции в процеса на педагогическото взаимодействие.

Предмет на изследването е разкриване на характеристиките на емоционалното състояние на детето в групата от връстници.

В съответствие с целта, обекта и предмета на изследването се конкретизират следните задачи:

1. Да се проучи мнението на учителите за емоциите, които децата проявяват в общуването с възрастните и връстниците.
2. Да се очертаят параметри на емоционалното развитие в периода на предучилищното детство.
3. Да се проектира взаимодействието в образователното пространство с оглед осигуряване на позитивно емоционално развитие на детето от предучилищна възраст.

Организационни параметри на изследването

Вижданията на учителите за емоционалните прояви и състояния на децата, с които общуват ежедневно и осъществяват образователен процес се проучват чрез анкетен метод. Анкетното проучване се провежда със 105 детски учители от гр. Велико Търново, гр. Плевен и гр. Ловеч, работещи с деца от първа и втора възрастова групи, и трета и четвърта подготвителни групи. Анкетата се състои през м. ноември 2019 година. Обхванати са четирите възрастови групи на детската градина, за да се проследи развитието на емоционалната сфера във възрастов план и тенденциите на детските емоционални състояния.

Въпросите в анкета са структурирани в няколко тематични ядра, така че да предоставят възможност:

- да се установи какви емоции, изпитват децата в общуването с възрастните и връстниците в детската градина;
- да се конкретизират чувствата, които изпитва детето в процеса на педагогическо взаимодействие в детската градина;
- да се констатира кои от дейностите предизвикват детските положителни или отрицателни емоции;
- да се проучи личното виждане на учителите за влиянието на образователната среда върху детските емоции.

Анализ на резултатите от анкетното проучване

Анкетата се състои от 10 въпроси, обединени в няколко тематични ядра, като в 6 от тях се предлагат конкретни отговори, а 4 дават възможност за свободни отговори.

Първото тематично ядро включва въпроси, насочени към установяване емоционалните прояви на децата в групата, която ръководи анкетиращия учител и преобладаващите емоции, които изпитват децата в общуването както с педагога, така и с връстниците. Отговорите на тези въпроси разкриват емоционалните връзки и взаимоотношения на детето с педагога и връстниците, очертават емоционалната атмосфера, която е особено важна за емоционалното благоразположение на детето.

Анкетираните учители характеризират емоционалните прояви с радост, интерес, съпричастност, отзивчивост, страх, тъга, гняв, агресия. В отговорите на учителите преобладават базовите емоции „интерес, радост, удивление, тъга, гняв, страх, срамежливост“ [2].

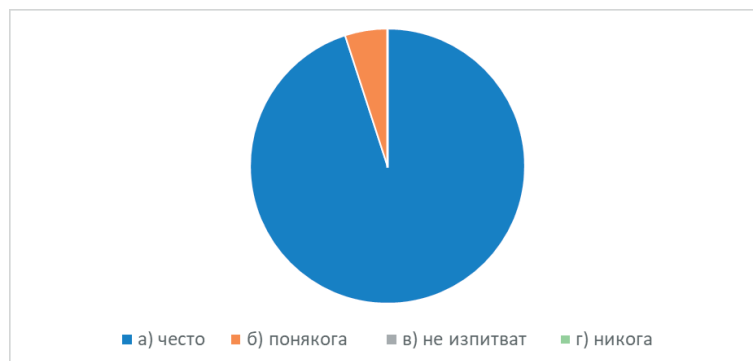
Всички анкетиращи учители са категорични, че „радостта“ е най-характерната емоционална проява на децата, с които осъществяват педагогическо взаимодействие. Представената педагогическа реалност дава основание да смятаме, че позитивното общуване осигурява доверие и сигурност на детето в обра-

зователната среда на детската градина, създава усещане за сигурност и защитеност, чувство за спокойствие и подкрепа, предразполага към разгръщане на индивидуалните заложби и личностния потенциал на детето.

При проследяване на емоционалните състояния на децата се вижда възрастово разнообразие на палитрата от емоции. Децата от първа възрастова група освен радост, изпитват и страх, тъга, любопитство, гняв. В детското поведение се наблюдават както положителни, така и отрицателни емоции. Тригодишното дете изпитва страх и това е естествено чувство, защото, „страхът е реална част от нашия живот. Човек може да преживее страх в най-различни ситуации, но всички тези ситуации имат обща черта. Те се усещат, възприемат се от човека като ситуации, в които под заплаха са поставени неговото спокойствие или безопасност“ [2]. За детето, което постъпва в нова, непозната, различна, за него среда е необходимо време, за да се приспособи към нея. Нормално е да изпитва страх, защото тази среда крие и предлага много неизвестни неща, които предстои да открие, да се приспособи, да свикне, да се довери. Така постепенно неизвестното става известно, непознатото-познато, детето привиква към средата и започва да изпитва положителни чувства, изразени в желание да посещава детска градина, в проявен интерес към приятелите в групата и стремеж за съвместни игри и занимания. Но, ако детето не преодолее страха, не усети сигурност в общуването с педагога, това може да доведе до негативни изживявания и отрицателните емоции да вземат надмощие над положителните. Страхът ограничава възможностите на децата за изразяване на радост. Такъв дефицит води до негативни прояви като жестокост, агресия, затормозва личностното развитие и разгръщане на потенциалните възможности. Страхът от непознатото може да предизвика негативни смущения в емоционалната сфера като тъга. Затова учителите на три-четиригодишните деца отбелязват и тъгата като емоционално състояние, което наблюдават при децата. Педагогическият позитивизъм на учителя помага на детето да излезе от състояние на несигурност и неувереност, като насърчава и окуражава, стимулира и мотивира детето да повярва във възможностите си, че може да постигне поставените цели.

И четиригодишните изпитват променливи чувства, както положителни, така и отрицателни. Пет-шестгодишните се стремят лидерство и установяване на лидерски позиции в групата от връстници. Чувствата, които най-често изпитват са: радост, гняв (когато спорят за играчки), пренебрежение и агресия. Посещават детска градина с удоволствие, защото се нуждаят от връстници, с които да играят, учат, забавляват, споделят преживяното.

За да се разкрие по-пълно емоционалната картина за взаимоотношенията в групата е важно да се разбере какви чувства изпитва детето в общуването с учителя, доколко взаимодействието с него му носи положителни емоции. От диаграмата се вижда, че 95% от участниците в анкетата са отговорили утвърдително и посочили отговор „често“, а 5% – „понякога“. Това показва, че учителят е създал и поддържа на благоприятен психоклимат, така че децата се чувстват добре, комфортно и най-често изпитваните от тях емоции са положителни.

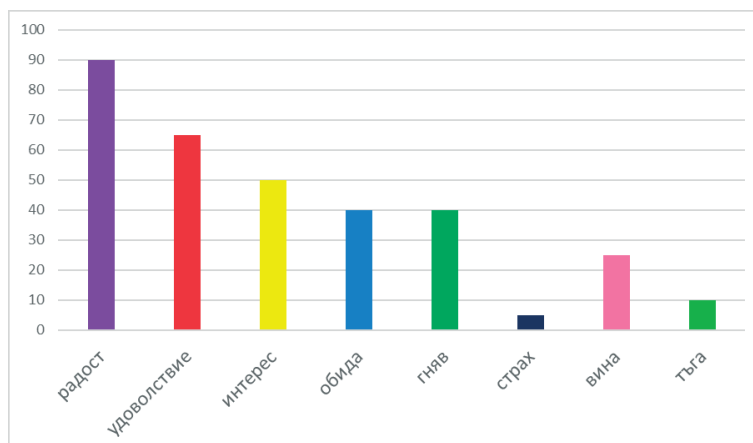
Диаграма 1. Положителни емоции, които детето изпитва при обучаване с учителя

Интерес представлява да се разбере дали децата изпитват отрицателни емоции в общуването с учителя. Данните показват, че 90% отговарят „понякога“, а 10% – „не изпитват“. Двата огледални въпроса и близките процентни стойности при отговорите очертават благоприятно взаимоотношения между учители и деца, които творят позитивна емоционална атмосфера, създаваща усещане на детето да се чувства значимо.

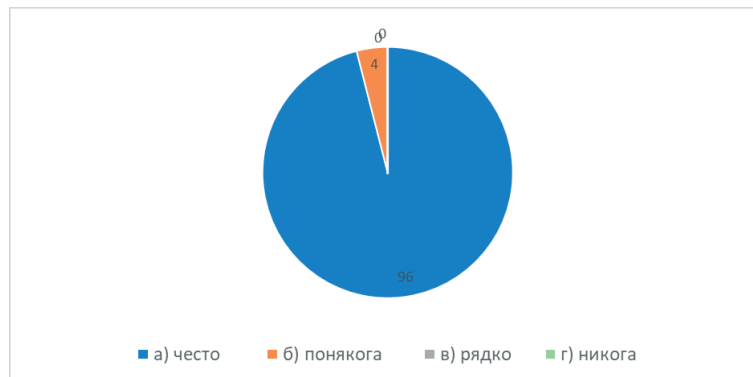
Диаграма 2. Отрицателни емоции, които детето изпитва при общуване с учителя

Второто тематично ядро е свързано с изясняване на емоциите, които децата изпитват в общуването помежду си. Разкриването на емоционалните връзки и взаимоотношения с връстниците е от съществено значение, защото най-голяма част от времето в детската градина детето прекарва заедно с децата на неговата или на близка до неговата възраст, т.е. със съмишленици. Съвместно с тях играе, учи, пее, танцува, конструира, рисува, весели се и страда, обмисля и постига цели, споделя успехи и неуспехи. Затова е важно то да се чувства емоционално сигурно и удовлетворено в средата от връстници. Данните от анкетата демонстрират положителна нагласа и изживяване в общуването между децата. Радостта заема ключово място в детските взаимодействия и взаимоотношения – 90% от анкетираните отреджат приоритетно място на състоянието на радост в детското общуване. Показателно за позитивната емоционална атмосфера в групата са удоволствието и интереса като емоционални състояния. Обидата и гнева също присъстват в детските взаимоотношения с равнопоставеност в процентно отношение. Високият процент на посочените емоционални състояния се обяснява с чувствителността на детето към отношението на връстника. На четиригодишна възраст то изпитва потребност да споделя с връстника дейности, които му доставят удоволствие, но това е възрастта, която се характеризира с конфликтност в мотивационната сфера: в себеизтъкването и доказването, в подчиняването на Аз-а на групата, стремежа към лидерство и пр. Тези противоречиви тенденции в личностното формиране поражда гняв (от непризнаването, незачитането, подценяването) и обида, предизвикана вероятно поради същите причини. Анкетираните посочват, че 25% от децата изпитват вина, включващи широк спектър личностни подбуди.

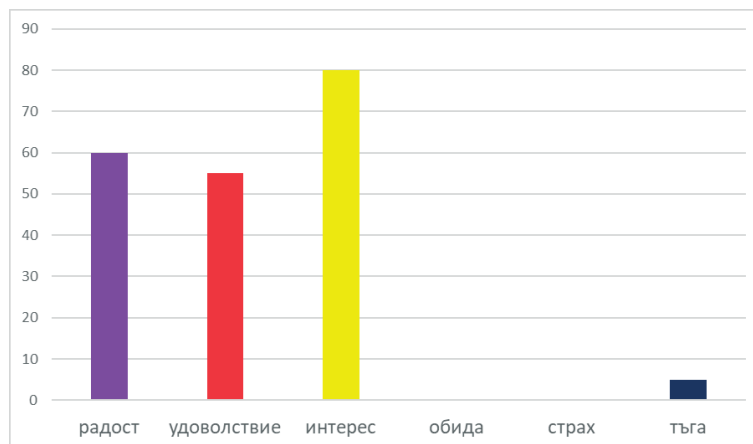
Диаграма 3. Емоции, които изпитва детето в общуването с връстници

Обсъждането на емоционалните състояния с децата е друго тематично ядро. Емоционалната удовлетвореност се гради върху споделеността. В годините на предучилищното детство детето се нуждае от възрастен, на когото да се довери и разкрие своите чувства. Положителното във взаимоотношенията между педагога и децата е, че педагозите обсъждат с детето неговите емоционални прояви и състояния. Резултатите показват много висок процент – 96% от анкетираните „често“ обсъждат причините за емоционалните състояния с детето и само 4% „поякога“.

Диаграма 4. Обсъждане на емоционалните състояния с децата

Един от маркерите на емоционалната удовлетвореност е желанието на детето да посещава детска градина. Ето защо ни интересуват чувствата, с които то визитира в детската градина. Положителните нагласи се откриват в отговорите на анкетиранияте учители, които варират между 60 и 80 процента. Радостното усещане и удоволствието от пребиваването в детското заведение отстъпва на по-високия процент в полза на „интереса“, с който децата посещават детската градина. Резултатът има логично обяснение, тъй като интереса към новото, разнообразието от дейности, изненадите, интерактивното взаимодействие мотивират и поддържат желанието на детето към детската градина. Затова и учителите приоритетно са посочили интереса пред радостта. Малкият процент на изпитващите тъга също е обясним, защото тъгата е естествено емоционално състояние и тя съпътства детския живот.

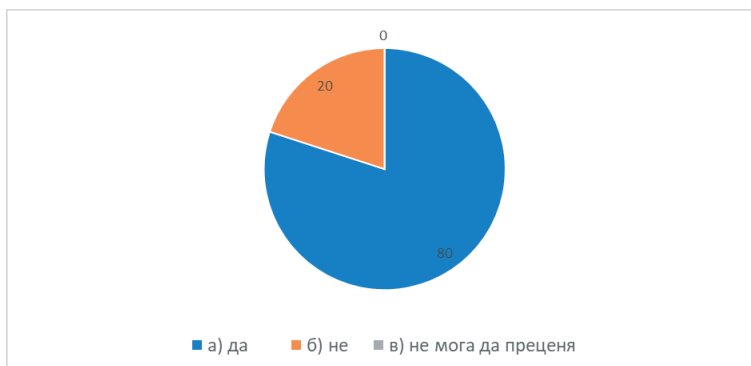
Диаграма 5. Чувства на детето, посещаващо детска градина

За учителя е важно да знае дейностите, които носят положителни емоции на детето. Затова включихме и въпрос „Кои дейности предизвикват положителни емоции?“. Той е отворен и предоставя свобода на изразяване. След обработката на данните от анкетата и систематизиране на отговорите се очертават дейностите, които са най-привлекателни за децата. Учителите са единодушни, че това е играта, като допълват и уточняват видовете игри: на открито, подвижни, конструктивни и театрализирани. Към своите отговори учителите добавят коментар, че времето за игри не е достатъчно, въпреки, че при организиране и провеждане на ситуациите преобладават игровите методи и форми на взаимодействие. Тук се подчертава мястото и ролята на самостоятелната, творческата игра, в която детето има свободата само да избира сюжета и ролята, да организира обстановката, да предпочита партньорите и пр. Сред предпочитаните дейности се посочват изобразителните (рисуване, апликиране моделиране), конструиране, музикални (пеене, танци), празници и развлечения.

Интересува ни и кои са дейностите, които предизвикват отрицателни емоции при децата. Отговорите позволяват да се диференцират по възрастов признак. При тригодишните отрицателни емоции предизвиква грижите за себе си и за другите (обличане, събличане, обуване на обувки, подреждане на играчките) т.е. дейности, които от една страна ги затрудняват, защото нямат формирани умения и навици, а от друга, може би защото вкъщи те се поемат от възрастните.

За децата от втора група са характерни приятелски емоционални прояви. Децата в тази възраст вече имат определен познавателен и социален опит и могат да извършат самостоятелно поставена от възраст-

ните задача. Негативни емоции предизвикват: спор за играчка, конфликт с дете, оспорване на лидерска позиция, изолиране от децата, пренебрегване, лошо отношение, несправедливо решаване на конфликт, поемане на вина и извиняване. Като източник на отрицателни емоции, учителите посочват нежеланието за следобеден сън и приемане на храна, която не харесват.

Диаграма б. Адекватно изразяване на емоционалното състояние от детето

Анкетиранияте (80%) изразяват становище, че детето от предучилищна възраст може адекватно да изрази емоционалното си състояние, а според 20% „не могат“ да разкрият емоционалните си изживявания. Автономността на предучилищното дете се проявява и в емоционалната сфера. Емоционалните състояния на възрастния, оказват по-малко въздействие върху детето отколкото в младенческа и ранна възраст. В този възрастов период състоянието на друго лице може да засяга детето, ако то участва в ситуацията или ако е запознато с причините за това състояние, т.е. детето може да се постави на мястото на друг човек и да изживее неговия успех или неуспех като свой собствен. Според А. В. Запорожец [3] това новообразование се формира под влияние на личния опит в общуването и колективната дейност, в която участва. Преди периода на предучилищното детство детето най-често е било обект на чувства на възрастните, които го заобикалят. В предучилищна възраст детето е в състояние самостоятелно да действа като субект в емоционални взаимоотношения

Образователната среда влияе върху емоционалното състояние на детето. Ето защо в друго тематично ядро, включващо два въпроса, потърсихме мнението на анкетиранияте учители за влиянието на образователната върху емоционалното състояние на детето. Всички учители, попълнили анкетата са категорични, че образователната среда оказва влияние върху емоционалното развитие на детето.

„Въздействието на средата е еднакво важно, освен за детето и за учителя. Педагогът е ключова фигура при инициране и реализиране на активната образователна среда. Негова е ролята и отговорността да организира обстановката и да предаде на децата актуалните послания на времето. Основна е мисията му да внушава идеи на хуманизъм, доброта и толерантност. Важно е изграждане и разгръщане на среда, в която децата от многочислените групи да се чувстват удобно“ [4].

Хуманно организираната среда е важна основа за проява и укрепване на детското съзнание и доверието му към другите и света, тя е посредник между детето и възрастните, детето и другите деца, в нея то живее, твори и се формира като личност. Тази среда е в основата на развиващото обучение и едно от действителните средства за емоционалното му развитие, тя го подпомага при усвояване на познавателния, социалния, естетическия опит, в нея се изявяват и реализират творческите му способности.

В детската градина детето прекарва по-голяма част от деня, затова много често я наричаме, а всъщност тя е и неговия „втори дом“. И подобно на собственото жилище, което е уютно, красиво и уникално, така и в детската градина то иска да се чувства удобно и сигурно, да е обградено с обич, да получава и да изпитва положителни емоции.

Ето защо особено място отделяме на предметно-развиващата среда, особено на нейния развиващ и емоционално зареждащ характер – обогатяване с такива елементи, които да стимулират познавателната и творческата активност на децата.

Изводи

- Учителите създават и поддържат емоционална атмосфера, в която положителните емоционални състояния са определящи в общуването между възрастни и връстници. Споделената радост, интереса и удоволствието са водещи емоционални състояния в процеса на педагогическо взаимодействие.

- Играта е дейността, която провокира, доставя и поддържа значими положителни емоционални възприятия и преживявания на децата, затова е необходимо да изпълва възпитателно-образователното взаимодействие.
- Позитивната образователна среда, предоставяща възможност за активно участие на детето в нейното сътворяване, благоприятства позитивните емоционални изживявания, насърчава емоционалната отзивчивост и съхранява емоционалната устойчивост на децата в групата на детската градина.

References:

1. Konakchieva, P. Prioriteti na preduchilishtnite pedagogi za razvitie na emotsionalna inteligentnost v detstvoto. – V sb. Dni na naukata 2017 Veliko Tarnovo, Faber, 2018. s. 192
2. Izard, K. Psihologia na emotsiite. Zdrave i shtastie. 2017. s. 44, 374.
3. Zaporozhets, A. V. Vospitanie emotsiy i chuvstv u doshkolynika. TTs Sfera, Moskva, 1985. s. 76.
4. Petrova, K. Obrazovatelnata sreda – stimul za razvitie na povedencheskata kompetentnost pri 5 – 7-godishnite detsa. – Treti nauchen seminar na doktoranti, postdoktoranti i mladi ucheni na VTU. Veliko Tarnovo, 2014. s. 53.